

**BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARIDA AXLOQIY TARBIYANING
NAZARIY ASOSLARI
(3–4-sinf o‘quvchilari misolida)**

Jurayeva Mavluda Maxammadiyevna

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti 2-bosqich talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida axloqiy tarbiyaning nazariy asoslari, uning pedagogik va psixologik mohiyati hamda 3–4-sinf yosh davrining o‘ziga xos xususiyatlari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Axloqiy tarbiyaning shaxs rivojlanishidagi o‘rni, uning tarkibiy komponentlari hamda ta‘lim jarayonidagi integrativ ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, boshlang‘ich ta‘lim bosqichida axloqiy ong, axloqiy his-tuyg‘u va axloqiy xulq birligini shakllantirishning nazariy mexanizmlari asoslab beriladi. Tadqiqot natijalari boshlang‘ich ta‘lim tizimida ma‘naviy-axloqiy tarbiya jarayonini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: axloqiy tarbiya, boshlang‘ich ta‘lim, nazariy asos, shaxs rivojlanishi, axloqiy ong, pedagogik jarayon, ma‘naviy kamolot.

Kirish: Jamiyatning barqaror taraqqiyoti va ma‘naviy yuksalishi yosh avlodning axloqiy yetukligiga bevosita bog‘liqdir. Axloqiy barkamol shaxsni tarbiyalash esa ta‘lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, boshlang‘ich ta‘lim bosqichi shaxs kamolotining poydevori sifatida muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki bu davrda bolada ijtimoiy munosabatlarga nisbatan dastlabki qarashlar, xulq-atvor me‘yorlari va qadriyatlarga munosabat shakllana boshlaydi.

3–4-sinf o‘quvchilari yosh jihatdan axloqiy tushunchalarni anglash, xatti-harakatlarni baholash va o‘z xulqini nazorat qilish bosqichiga o‘ta boshlaydilar. Shu sababli axloqiy tarbiya jarayonini nazariy jihatdan asoslash, uning metodologik poydevorini aniqlash hamda pedagogik jarayonga ilmiy yondashuvni ta‘minlash dolzarb masalalardan biridir.

Mazkur maqolaning maqsadi – boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida axloqiy tarbiyaning nazariy asoslarini ilmiy jihatdan tahlil qilish va uning pedagogik mohiyatini ochib berishdan iborat.

Asosiy qism: Axloqiy tarbiya shaxsda jamiyat tomonidan e‘tirof etilgan axloqiy me‘yorlar, qadriyatlar va xulq-atvor tamoyillarini shakllantirishga qaratilgan maqsadli pedagogik jarayondir. U shaxsning ongli faoliyati, ijtimoiy tajribani o‘zlashtirishi va ma‘naviy pozitsiyasini belgilash jarayoni bilan uzviy bog‘liqdir. Axloqiy tarbiyaning

nazariy asoslari pedagogika, psixologiya va falsafa fanlari bilan chambarchas aloqada rivojlanadi.

Pedagogik nuqtai nazardan, axloqiy tarbiya shaxsning ijtimoiylashuv jarayonida muhim o‘rin tutadi. Bola jamiyatdagi mavjud qadriyatlar tizimini o‘zlashtirgan sari uning xulq-atvori ongli va mas’uliyatli tus oladi. Boshlang‘ich sinf yoshida axloqiy ongning shakllanishi konkret tajriba, real vaziyatlar va emotsional ta’sir orqali amalga oshadi. Shu bois bu bosqichda nazariy tushunchalarni bevosita hayotiy misollar bilan uyg‘unlashtirish muhimdir.

Psixologik jihatdan 3–4-sinf o‘quvchilari konkret tafakkur bosqichida bo‘lib, ular hodisalarni aniq dalillar asosida qabul qiladilar. Ular uchun adolat, halollik, do‘stlik, yordam, mas’uliyat kabi tushunchalar asta-sekin mazmun kasb eta boshlaydi. Axloqiy tarbiyaning nazariy asoslari aynan shu yosh xususiyatlarini inobatga olgan holda ishlab chiqilishi zarur.

Axloqiy tarbiya uch asosiy komponent birligida namoyon bo‘ladi: axloqiy ong, axloqiy his-tuyg‘u va axloqiy xulq. Axloqiy ong – bu shaxsning yaxshilik va yomonlikni farqlash, xulq-atvor me’yorlarini tushunish qobiliyatidir. Axloqiy his-tuyg‘u esa boshqalarga nisbatan mehr, hamdardlik, vijdon, mas’uliyat kabi ichki kechinmalarni o‘z ichiga oladi. Axloqiy xulq esa mazkur bilim va his-tuyg‘ularning amaliy faoliyatda namoyon bo‘lishidir. Ushbu uchlikning uyg‘un rivojlanishi nazariy jihatdan asoslangan tarbiya jarayonini talab etadi.

Boshlang‘ich ta’lim jarayonida axloqiy tarbiya alohida fan sifatida emas, balki barcha o‘quv predmetlari mazmuniga singdirilgan holda amalga oshiriladi. Ona tili darslarida badiiy matnlar orqali ijobiy fazilatlar targ‘ib qilinadi, matematika darslarida tartib-intizom va aniqlik tarbiyalanadi, tabiatshunoslik darslarida esa atrof-muhitga ehtiyotkorlik munosabati shakllantiriladi. Bu holat axloqiy tarbiyaning integrativ xarakterga ega ekanligini ko‘rsatadi.

Nazariy jihatdan axloqiy tarbiya quyidagi tamoyillarga asoslanadi: tizimlilik, izchillik, shaxsga yo‘naltirilganlik, milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg‘unligi hamda faoliyat orqali tarbiyalash. Tizimlilik tamoyili tarbiya jarayonining uzluksizligini ta’minlaydi. Izchillik esa yosh xususiyatlariga mos ravishda bosqichma-bosqich rivojlanishni nazarda tutadi. Shaxsga yo‘naltirilganlik tamoyili har bir o‘quvchining individual xususiyatlarini hisobga olishni talab etadi.

Axloqiy tarbiyaning nazariy asoslari, shuningdek, ijtimoiy muhit omilini ham qamrab oladi. Oila, maktab va jamoatchilikning hamkorligi bolada barqaror axloqiy sifatlarni shakllantirishda hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Agar maktabda singdirilgan qadriyatlar oiladagi tarbiya bilan uyg‘un bo‘lsa, tarbiya samaradorligi ortadi.

Shunday qilib, boshlang'ich sinf o'quvchilarida axloqiy tarbiyaning nazariy asoslari shaxs rivojlanish qonuniyatlari, pedagogik tamoyillar hamda ijtimoiy muhit ta'sirini kompleks ravishda hisobga olishni talab etadi. Ilmiy asoslangan yondashuv tarbiya jarayonining samaradorligini oshiradi va o'quvchilarda barqaror axloqiy pozitsiyani shakllantirishga xizmat qiladi.

Xulosa: Boshlang'ich sinf o'quvchilarida axloqiy tarbiyaning nazariy asoslarini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, mazkur jarayon shaxs rivojlanishining muhim bosqichi bilan bevosita bog'liqdir. 3–4-sinf davrida axloqiy ong, his-tuyg'u va xulq birligi shakllanish jarayonida bo'ladi. Shu sababli tarbiya jarayoni ilmiy asoslangan, tizimli va yosh xususiyatlariga mos ravishda tashkil etilishi zarur.

Axloqiy tarbiyaning nazariy poydevori pedagogik tamoyillar, psixologik rivojlanish qonuniyatlari hamda ijtimoiy muhit omillariga tayangan holda qurilishi kerak. Mazkur yondashuv o'quvchilarda ma'naviy barqarorlik, ijtimoiy mas'uliyat va ongli xulq-atvorni shakllantirishga xizmat qiladi. Demak, boshlang'ich ta'lim bosqichida axloqiy tarbiyani nazariy jihatdan asoslash uning amaliy samaradorligini ta'minlashning muhim shartidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – T., 2020.
2. Hasanboyeva O. Pedagogika nazariyasi va tarixi. – T.: Fan va texnologiya, 2018.
3. Qodirov B.R. Yosh davrlar psixologiyasi. – T.: Fan, 2005.
4. Musurmonova O. Ma'naviy-axloqiy tarbiya asoslari. – T.: Ma'naviyat, 2012.
5. To'xtaxodjayeveva M.X. Pedagogika. – T.: O'qituvchi, 2010.